

WALDEMAR BROŚ
Krajowy Związek Spółdzielni Mleczarskich

KWOTOWANIE A KONCENTRACJA PRODUKCJI MLEKA W POLSCE

Produkcja mleka w Unii Europejskiej, a od 2003 r. w Polsce objęta jest kwotowaniem. W artykule przedstawiono zmiany, jakie zaszły w ostatnich 3 latach na rynku produkcji mleka w Polsce, a także między innymi wpływy kwotowania produkcji mleka w Polsce na koncentrację produkcji i rynek.

1. Produkcja, skup i ceny mleka

Największy skup mleka w Polsce miał miejsce w 1989 roku i wyniósł 11 385 mln litrów. W tym samym roku liczba dostawców mleka była również największa i wynosiła około 1 400 000. Od 1989 roku skup mleka zmniejszał się systematycznie aż do 1995 roku. W 1995 roku wyniósł zaledwie 6 139 mln litrów i był niższy o ponad 46% w stosunku do roku 1989. Od 1996 skup mleka zwiększał się do roku 1998, w którym wyniósł 6 943 mln litrów, by spaść w 1999 roku do poziomu 6 486 mln litrów. Dopiero od 2000 roku notujemy stały wzrost skupu mleka, który w 2005 r. wyniósł 8 584 mln litrów, a w 2006 r. skup mleka wyniósł około 8 550 mln litrów (tabela 1).

Tabela 1

Liczba dostawców mleka, skup mleka i skup na 1 gospodarstwo w Polsce w latach 1989 – 2006

Rok	Liczba dostawców mleka (tys. szt.)	Skup mleka (w mln l)	Skup na jedno gospodarstwo (l/rok)	Dzienna dostawa (l)
1989	1 400	11.385	8.132	22,2
2000	420	6.583	15.674	42,9
2001	385	7.025	18.247	50,0
2002	357	7.230	20.252	55,4
2003	355	7.316	20.608	56,4
2004	(1) 310	7.769	25.061	68,7
2005	(2) 284	8.584	30.225	82,8
2006	(3) 270	8.550	31.666	86,8

(1) stan na 31.03.2005 r. (2) stan na 31.03.2006 r. (3) dane szacunkowe.

Źródło: Dane GUS, wyliczenia własne.

Zwiększenie skupu mleka od 2000 roku wynikało przede wszystkim z:

- wzrostu cen skupu mleka (z wyjątkiem 2002 roku) (tabela 2),
- stabilnej sytuacji spółdzielni mleczarskich i podmiotów przetwórczych,
- wzrostu produkcji mleka w gospodarstwach specjalizujących się w chowie bydła i produkcji mleka,
- rosnącego eksportu produktów mleczarskich,
- konieczności wypracowania jak najwyższej „kwoty mlecznej” w roku referencyjnym 2002/2003.

Tabela 2

Ceny skupu mleka w Polsce (bez VAT) w latach 1997 – 2006

Lp.	Rok	cena zł za 100 l	Rok poprzedni = 100
1.	1997	0,58**	-
2.	1998	60,69	104,6
3.	1999	60,84	100,2
4.	2000	78,35	128,8
5.	2001	78,48	100,2
6.	2002	71,80	91,5
7.	2003	71,85	100,1
8.	2004	87,36	121,6
9.	2005	92,92	106,4
10*	2006	93,50	100,6

* dane szacunkowe, **cena za 1 litr.

Źródło: Dane GUS, wyliczenia własne.

Nie bez znaczenia dla wzrostu przychodów rolników z produkcji mleka była praca na rzecz poprawy jego jakości. Warto zaznaczyć, że jeszcze w 1998 roku rolnicy wyprodukowali w klasie ekstra zaledwie mleka 27%, podczas gdy w roku 2006 – około 96%.

Tabela 3

Skup mleka wg klas jakości w latach 1998 – 2006 (w %)

Rok	Klasa E	Klasa I	Klasa II	Klasa III	Poza klasą
1998	27,0	23,9	20,8	28,3	-
1999	37,9	23,5	19,4	19,2	-
2000	56,8	25,9	14,3	-	3,0
2001	56,1	26,0	15,9	-	2,0
2002	68,5	20,6	9,0	-	1,9
2003	85,0	13,0	-	-	2,0
2004	90,0	8,0	-	-	2,0
2005	95,0	3,0	-	-	2,0
2006	96,0	-	-	-	4,0

Źródło: Badania ankietowe, ARiMR.

Od 2000 roku następował stały spadek liczby dostawców mleka. W 2000 roku było około 420 000 dostawców a w roku 2005 już około 284 000, tj. o około 33%

mniej. Od 2000 roku następowało systematyczne zwiększanie sprzedaży mleka z gospodarstwa. Sprzedaż ta w 2000 roku wyniosła 15 674 litrów rocznie, a w 2005 roku już 30 225 litrów rocznie, tj. o 92,8% więcej.

Polska w Unii Europejskiej ma największą liczbę dostawców mleka. Natomiast przeciętna sprzedaż mleka w ciągu roku z gospodarstwa jest podobna do takich krajów jak: Austria, Portugalia i Grecja (tabela 4).

Tabela 4

Liczba dostawców mleka i skup mleka z 1 gospodarstwa w krajach UE i w Polsce w roku 2003

Wyszczególnienie	Liczba dostawców (tys. szt.)	Skup 1 gospodarstwa tys. kg/rok	Dzienna sprzedaż z 1 gosp. (kg)
Austria	91	29,2	80
Belgia/Luksemburg	23	144,3	395
Dania	16	278,5	763
Finlandia	32	76,5	210
Francja	159	148,5	407
Grecja	28	24,1	66
Hiszpania	118	49,8	136
Holandia	40	259,3	710
Irlandia	42	123,5	338
Niemcy	209	127,4	349
Portugalia	86	22,5	62
Szwecja	18	179,2	491
Wielka Brytania	37	388,1	1063
Włochy	113	95,8	262
Polska	355	20,6	56
Polska (1)	270	31.666	86,8

(1) dane szacunkowe na 31.12.2006 r.

Źródło: Dairy Markets 11.03.2004 r., wyliczenia własne.

2. Kwotowanie produkcji mleka w Polsce

Produkcja mleka w Unii Europejskiej objęta jest kwotowaniem (tabela 5). Polska otrzymała kwotę mleczną w wysokości 9 380 tysięcy ton,

z tego:

8 500 tys. ton – to sprzedaż hurtowa

464 tys. ton – sprzedaż bezpośrednia

416 tys. ton – rezerwa restrukturyzacyjna¹

Kwotowanie produkcji mleka reguluje „Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o organizacji rynku mleka i przetworów mlecznych”. Zgodnie z tą ustawą podmiot

¹ w dniu 11 maja 2006 r. Komisja Europejska podjęła decyzję o przyznaniu Polsce rezerwy restrukturyzacyjnej w wysokości 416.126.000 kg.

skupujący może skupować mleko wyłącznie od producentów posiadających indywidualne ilości referencyjne (IIR).

Pierwszy przydział indywidualnej kwoty mlecznej dla dostawców hurtowych dokonany został na rok 2003/2004. Łącznie przydzielono ponad 7 406 mln kg mleka, dla ponad 355 tys. dostawców hurtowych (tabela 6). Podstawą przydziału była ilość mleka sprzedanego podmiotom skupującym w roku referencyjnym (2002/2003) z uwzględnieniem średniej ważonej zawartości tłuszczu w tym mleku.

Tabela 5

Krajowe ilości referencyjne mleka na rok kwotowy 2005/2006
oraz w przeliczeniu na 1 mieszkańca w krajach UE

Lp.	Kraj	Kwota mleczna (w mln ton)	Kwota mleczna na 1 mieszkańca (kg)
1.	Austria	2.750	338,6
2.	Belgia	3.310	319,0
3.	Cypr	0,145	200,8
4.	Dania	4.455	826,4
5.	Estonia	0,624	461,2
6.	Finlandia	2.407	461,7
7.	Francja	24.236	405,5
8.	Grecja	0,821	74,4
9.	Hiszpania	6.117	145,8
10.	Irlandia	5.396	1350,3
11.	Litwa	1.647	476,8
12.	Luksemburg	0,269	597,9
13.	Łotwa	0,695	299,1
14.	Malta	0,049	122,1
15.	Holandia	11.075	682,6
16.	Niemcy	27.865	337,6
17.	POLSKA	8.964	234,6
18.	Portugalia	1.920	183,9
19.	Republika Czeska	2.682	262,8
20.	Słowacja	1.013	188,3
21.	Słowenia	0,560	280,8
22.	Szwecja	3.303	368,7
23.	Węgry	1.947	192,2
24.	Wielka Brytania	14.610	245,5
25.	Włochy	10.530	182,8

Źródło: Dane Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Tabela 6

Pierwsza alokacja krajowej kwoty mlecznej (2003/2004) dla dostawców hurtowych z poszczególnych województw

Lp.	Województwo	Liczba dostawców	Wielkość przyzn. IKM* (tys. kg)	Wielkość przyzn IKM na 1 gosp. (kg)
1	dolnośląskie	4.815	156.486	32.500
2	kujawsko-pomorskie	16.250	533.925	32.857
3	lubelskie	49.900	569.179	11.407
4	lubuskie	1.587	81.097	51.100
5	łódzkie	47.627	674.176	14.155
6	małopolskie	22.371	173.282	7.746
7	mazowieckie	75.834	1.486.982	19.608
8	opolskie	4.313	188.465	43.697
9	podkarpackie	18.348	118.624	6.465
10	podlaskie	42.679	1.290.931	30.247
11	pomorskie	4.230	194.839	46.061
12	śląskie	10.000	160.484	16.048
13	świętokrzyskie	19.826	162.989	8.221
14	warmińsko-mazurskie	14.436	549.280	38.049
15	wielkopolskie	20.942	933.888	44.594
16	zachodniopomorskie	2.079	131.739	63.367
	Razem	355.246	7.406.365	20.849

* IKM – Indywidualna Kwota Mleczna dla sprzedaży hurtowej.

Źródło: Dane ARR, wyliczenia własne.

Największe ilości przyznanej indywidualnej kwoty mlecznej trafiły do następujących województw:

- mazowieckie - około 1 487 mln kg,
- podlaskie - około 1 291 mln kg,
- wielkopolskie - około 934 mln kg,
- łódzkie - około 674 mln kg.

Najmniejsze ilości IKM przyznano następującym województwom:

- lubuskie - około 81 mln kg,
- podkarpackie - około 119 mln kg,
- zachodniopomorskie - około 132 mln kg,
- dolnośląskie - około 156 mln kg.

Tabela 7

Indywidualne Ilości Referencyjne (IIR)² na 31.03.2006 r.

Lp.	Województwo	Łączna IIR (tys. kg)
1	dolnośląskie	175.241.023
2	kujawsko-pomorskie	606.941.328
3	lubelskie	742.111.696
4	lubuskie	95.230.371
5	łódzkie	620.884.967
6	małopolskie	186.237.845
7	mazowieckie	1.711.789.491
8	opolskie	222.950.012
9	podkarpackie	133.835.784
10	podlaskie	1.556.736.999
11	pomorskie	238.719.759
12	śląskie	186.149.405
13	świętokrzyskie	185.717.649
14	warmińsko-mazurskie	686.149.518
15	wielkopolskie	1.111.863.362
16	zachodniopomorskie	158.806.068
	RAZEM	8.619.365.277

Źródło: Dane ARR.

Największe ilości IKM w przeliczeniu na 1 gospodarstwo otrzymali rolnicy z województw:

- zachodniopomorskie 63 367 kg/rok
- lubuskie 51 100 kg/rok
- pomorskie 46 061 kg/rok
- wielkopolskie 44 594 kg/rok
- opolskie 43 697 kg/rok

Najmniejsze ilości IKM w przeliczeniu na 1 gospodarstwo otrzymali rolnicy z województw:

- podkarpackie 6 465 kg/rok
- małopolskie 7 746 kg/rok
- świętokrzyskie 8 221 kg/rok

² Indywidualna Ilość Referencyjna (IRR) obejmuje indywidualną kwotę mleczną dla sprzedaży hurtowej (IKM) oraz indywidualną kwotę sprzedaży bezpośredniej.

Tabela 8

**Wielkość przyznanej IKM na 1 gospodarstwo (kg)
w latach 2003/2004 i 2005/2006**

Lp.	Województwo	2003/04	2005/06	Dynamika % 2005/06 do 2003/04
1	dolnośląskie	32.500	56.985	175,3
2	kujawsko -pomorskie	32.857	50.132	152,6
3	lubelskie	11.407	15.227	133,5
4	lubuskie	51.100	76.244	149,2
5	łódzkie	14.155	19.098	134,9
6	małopolskie	7.746	10.672	137,8
7	mazowieckie	19.608	26.166	133,4
8	opolskie	43.697	84.024	192,3
9	podkarpackie	6.465	8.430	130,4
10	podlaskie	30.247	49.296	163,0
11	pomorskie	46.061	74.842	162,5
12	śląskie	16.048	22.312	139,0
13	świętokrzyskie	8.221	11.412	138,8
14	warmińsko - mazurski	38.049	60.777	159,7
15	wielkopolskie	44.594	72.325	162,2
16	zachodniopomorskie	63.367	133.333	210,4
	średnio – kraj	20.849	30.300	145,3

Źródło: Dane ARR, wyliczenia własne.

Tabela 9

**Liczba dostawców hurtowych o wartości IIR do 10 tys. kg
na 31.03.2006 r.**

Lp.	Województwo	Liczba dostawców	% do liczby dostawców ogółem
1	dolnośląskie	1.486	48,4
2	kujawsko-pomorskie	2.816	23,3
3	Lubelskie	27.928	68,6
4	lubuskie	413	33,1
5	łódzkie	20.984	54,0
6	małopolskie	13.502	77,5
7	mazowieckie	28.250	43,2
8	opolskie	686	25,8
9	podkarpackie	12.933	82,0
10	podlaskie	5.284	16,7
11	pomorskie	468	14,7
12	śląskie	4.876	58,5
13	świętokrzyskie	11.537	71,1
14	Warmińsko-mazurskie	1.607	14,2
15	wielkopolskie	2.242	14,6
16	zachodniopomorskie	155	13,1
	RAZEM	135.167	47,5

Źródło: Dane ARR, wyliczenia własne.

W roku 2005/2006 było ponad 284 tys. dostawców hurtowych, którzy byli właścicielami 8 619 mln kg IKM i sprzedali do podmiotów skupowych około 8 931 mln kg mleka (po przeliczeniu na mleko o referencyjnej zawartości tłuszczu), (tabela 10).

Tabela 10

Liczba dostawców hurtowych w latach 2003-2006

Lp.	Województwo	2003	2006	Dynamika % 2006 2003
1	dolnośląskie	4.815	3.071	63,8
2	kujawsko-pomorskie	16.250	12.108	74,5
3	lubelskie	49.900	40.715	81,6
4	lubuskie	1.587	1.246	78,5
5	łódzkie	47.627	38.851	81,6
6	małopolskie	22.371	17.428	77,9
7	mazowieckie	75.834	65.427	86,3
8	opolskie	4.313	2.654	61,5
9	podkarpackie	18.348	15.776	86,0
10	podlaskie	42.679	31.602	74,0
11	pomorskie	4.230	3.180	75,2
12	śląskie	10.000	8.336	83,4
13	świętokrzyskie	19.826	16.211	81,8
14	warmińsko-mazurskie	14.436	11.287	78,2
15	wielkopolskie	20.942	15.375	73,4
16	zachodniopomorskie	2.079	1.185	57,0
	RAZEM	355.246	284.452	80,1

Źródło: Dane ARR, wyliczenia własne.

3. Podsumowanie i wnioski

Analiza danych dotyczących kwotowania za okres ostatnich 3 lat (2003-2006) prowadzi do następujących wniosków:

1. Liczba dostawców mleka w omawianym okresie zmniejszyła się o około 24%, tj. około 85 000 dostawców.
2. Największy spadek liczby dostawców wystąpił w województwach:
  - zachodniopomorskim - 43,0%
  - opolskim - 38,5%
  - dolnośląskim - 36,2%
  - podlaskim - 26,0%
3. Najmniejszy spadek liczby dostawców wystąpił w województwach:
  - mazowieckim - 13,7%
  - podkarpackim - 14,0%
  - śląskim - 16,6%
  - świętokrzyskim - 18,2%
  - łódzkim i lubelskim - 18,4%

4. Właścicielami największych IKM na 31.03.2006 r. są producenci mleka z województw:
  - zachodniopomorskiego – 133 333 kg
  - opolskiego - 84 024 kg
  - lubuskiego - 76 244 kg
  - pomorskiego - 74 842 kg
  - wielkopolskiego - 72 325 kg
5. Najmniejszymi posiadaczami IKM są producenci mleka z województw:
  - podkarpackiego - 8 430 kg
  - małopolskiego - 10 672 kg
  - świętokrzyskiego - 11 412 kg
  - lubelskiego - 15 227 kg
  - łódzkiego - 19 098 kg
6. Właściciele IKM do 10 000 kg było ponad 135 000 dostawców, co stanowi około 48% ogólnej ilości dostawców hurtowych (stan na 31.03.2006 r.). Największy odsetek tych gospodarstw występuje w województwach:
  - podkarpackim - 82,0%
  - małopolskim - 77,5%
  - świętokrzyskim - 71,7%
  - lubelskim - 68,6%
  - śląskim - 58,5%
  - łódzkim - 54,0%
7. Producenci mleka muszą spełniać standardy higieniczno-sanitarne, ochrony środowiska i dobrostanu zwierząt. Ze względu na koszty dostosowania gospodarstw – należy założyć, że tempo wycofania się gospodarstw z produkcji mleka w w/w województwach będzie wyższe niż w pozostałych.
8. Analizując wycofywania się gospodarstw z produkcji mleka w ostatnich trzech latach można przypuszczać, że jeśli tempo to utrzyma się na poziomie około 20-25 tys. (rocznie) przez kolejne 5 lat, prawdopodobnie liczba dostawców hurtowych w roku 2010/2011 wyniesie nie więcej jak 160-180 tys.
9. Kwotowanie produkcji mleka wpływa na:
  - koncentrację produkcji (stałe zmniejszanie się liczby gospodarstw),
  - wzrost wartości gospodarstwa poprzez możliwość sprzedaży bądź dzierżawę kwoty mlecznej,
  - możliwość otrzymania rekompensaty dla wycofujących się z produkcji mleka,
  - stałe i pewne powiązanie z przetwórstwem.